

SÁNTA MIRIÁM

ARANY-OLDALAK

■ A cím kajánul juttatja eszünkbe a cégösszesítéseket, elérhetőségeket, telefon-számokat tartalmazó, a mintegy ecói „listamámorral” összeállított információs könyvet. A szójáték nem kevésbé utal arra, hogy a 200 éve született Arany János irodalmi kultuszához kapcsolódó folyóiratblokkok is ezt sejtetik némiképp – a ke-rek évforduló okán szépirodalmi és tudományos írások sokasága lepte el a ma-gyar folyóiratpiacot, főként a költő születési hónapjában, márciusban. Az újraér-tékelő, összegző jellegű szövegek újabb Arany-oldalak egy életmű folytonos mun-kát igénylő, aprólékos feltárásához, de ugyanezt mondhatnánk el azokról a szép-irodalmi szövegekről is, amelyek az Arany-líra vagy epika, illetőleg a költő alak-ját idézik meg változatos formában. A debreceni *Alföld*, a kolozsvári *Helikon*, a marosvásárhelyi *Látó*, illetve a csíkszeredai *Székelyföld* folyóiratokban megje-lent írások áttekintésével remélhetőleg tisztább képet kapunk Arany Jánosról 2017-ben. A felsorolt folyóiratok nagyjából terjedelmük felében-háromnegye-dében foglalkoznak a költő emlékezetével, ebből a *Látó* emelkedik ki leginkább, ugyanis szinte teljes egészében a témához kapcsolódó írásokat közöl, túlnyomó-részt szépirodalmat.

Első körben szót kell ejteni az időben későbbi *Alföld*-lapszámról, amely júni-usban jelent meg, viszont Margócsy István *Arany János irodalmi képe* című pro-gramszerű esszéjét tartalmazva visszatekintőleg is rávilágít arra, hogy egyrészt a te-matikus blokkban jelentkező, meghívásos Arany János-költőverseny pályamun-kái, másrészt általánosságban a kortárs költészet milyen formában reciklálja Arany beszédmódját, stílusát, vagy mennyiben szakad el attól. Margócsy arról be-szél, hogy részint a költők egymásnak-egymáshoz, elődeikről-elődeiknek írott szö-veghagyománya teszi lehetővé még most is az irodalmi kultuszjelenséget, illetve a kultikus beszéd szakralitásából táplálkozó, a költőt mint apafigurát, védangyalt, mestert, felsőbb instanciát ábrázoló berögződések. Ezért teszi hozzá, hogy „Újra kellene olvasni Aranyt! – nem az iskola szemével! – hányszor hangzott már fel a kegyes óhaj, s hányszor maradt meghallgatatlanul. Pedig, úgy vélem, nincs más megoldás: újra kell olvasnunk a magunk számára Aranyt, hogy fennkölt Atyából beszélgetőtársunkká, kortárs szerzővé váljék ismét.” (45.) Maga is némiképp sza-tirikus álpátosszal nyomatékosítja ezt a minduntalan fölbukkanó óhajt, mintha azt sugallná, hogy van ezekben a nagy évforduló megemlékezésekben valamiféle iskolai módon kötelező jelleg (itt nem az Arany-filológia kutatásaira gondolok, ha-nem arra, hogy az iskolai kötelezők sajnálatos módon nem a műélvezetre, hanem magára a kötelezésre fektetik leginkább a hangsúlyt), s ezt a jelleget csak úgy le-het kiküszöbölni, ha magunk is kötelező módon átértékelünk és újítunk, párbe-szédbe lépünk. Ezért folytatja a költőverseny második díjazottjának, Nádasy Ádámnak a versére utalva, hogy „beszélgetés közben tanuljunk, elismerő tisztelet-tel, de szelíd számonkéréssel és panasszal.” (uo.) Selyem Zsuzsa mondta egy be-szélgetés alkalmával, hogy Arany Jánosnak volt az első posztmodern verse („Mi vagyok én? Senki Pál, / Egy fájó gép, mely pipál”– 1882-ből), Margócsy ezt bátorí-tó szándékkal megerősíti, amikor egy erősen patriarkális hagyományba betagozó-dó atya-költő képét váltaná fel egy sokoldalú, kiválóan érzékeny, számunkra oly-kor rengeteget, máskor akár semmit sem mondó szerző arculatával. Érdemes egy

kitérőt tenni ide: Papp Attila Zsolt verse (*Arany János hangja a rádióban*) a *Székel- föld* jelenleg tárgyalt hasábjain például nyíltan kapcsolódik magához az Arany-re- ceptió szövegeihez, Babits emlékezetes Arany-verséhez, illetve Dávidházi Péternek a címet Babbitstól kölcsönző *Hunyt mesterünk* című tanulmányához, mégpedig így: „Arany János hangja, éppen / az Epilogust mondja, egymás után / többször, mint- ha beakadt volna / a lemez a stúdióban, majd / ugyancsak ő, *unt mesterünk*, azon / a fáradt és bölcs hangján” (a szerző kiemelése).

Az *Alföld*-lapszámban helyet kapó díjazott és elismerésben részesült, a költő- versenyre beérkezett pályamunkák közös eleme, hogy minden szövegnek tartal- maznia kellett Arany „Most... árva énekiem, mi vagy te?” verssorát. Annak értel- mében, hogy a kortárs költészet ilyen formájú „letesztelése” hogyan sikerült, a verssor milyenségére összpontosítanak: a három pont és a szóhasználat nem ki- mondottan a posztmodern-metamodern költői nyelvezet sajátja, így természetesen az is kihívásnak számít, hogy milyen regiszterrel, csavarral, elhelyezéssel használ- ják fel a felkértek (akik, szereplésük sorrendje szerint: Buda Ferenc, Nádasy Ádám, Tóth Krisztina, Kerber Balázs, Lanczkor Gábor, Mezei Gábor, Balázs Imre József, Szlukovényi Katalin, Markó Béla, Kukorelly Endre, Csehy Zoltán, Németh Zoltán). Számomra két vers volt igazán kiemelkedő, elvetvén a publikációk pályá- mű mivoltát, ezek: gördülékenységét, pontosságát és műfaji tisztaságát tekintve Tóth Krisztina elégiája *Kikapcsolom a gépet* címmel, illetve virtuozitását, a vers- sor legjobb felhasználását és egy teljesen idegen, de kétségkívül innovatív szöveg- környezetbe való elhelyezését olvasva Csehy Zoltán *Edzőtermi elégiája*.

Ugyanezen lapszám legizgalmasabb tanulmánya az azóta hirtelen elhunyt Tar- jányi Eszteré, aki Arany nem létező szerelmi lírájáról, annak többször is megkísé- relt rekonstrukciójáról, a szövegeket övező pletykákról ír összefoglalót. Tarjányi remekül mutat rá, hogy a kultikus szerzőknek rendszerint van szerelmi költésze- tük, ha pedig nincs... akkor is van, illetve kéne legyen. Legalábbis ez az elvárás, hiszen szinte hihetetlennek tűnik, hogy „ekkora költő” „ekkora életművel” egyet- len szerelmes verset sem tud felmutatni. A szerző szisztematikusan hiúsítja meg az Arany néhány szövegéről kialakult feltételezéseket az irodalmi (köz)gondol- kodásban, létrehozva ezzel egyféle „negatív irodalomtörténetet”.

Az irodalomtörténetnél maradván a kéthetente megjelenő, jelen esetben márci- us 10.-i *Helikon*-lapszámban Biró Annamária kérdezi interjúbán Hász-Fehér Kata- lint, a Szegedi Tudományegyetem docensét. Hász-Fehér kutatási területe a klasszi- kus magyar irodalom filológiai feltárása és gondozása, azonkívül a gróf Gyulay La- jos naplót kiadó kutatócsoport vezetője, illetve az Arany János műveinek kritikai kiadását gondozó csoport tagja – olvashatjuk a róla szóló ismertetőben a lapszám második oldalán. Az interjúbán fény derül arra, hogy hol tart Arany kritikai kiadá- sa: az első kötet a kutató gondozásában jelent meg, az *Arany János munkái* című sorozatban, *Lapszéli jegyzetek* címmel, amely több mint ezer oldalt tesz ki. A to- vábbi kötetek munkálatairól ezt mondja: „Mindez oda vezetett, hogy a teljes soro- zatot újraterveztük, újraindítottuk. Ennek első köteteként jelent meg a Lapszéli jegyzetek első része, mely a Nagyszalontán megőrzött Arany-könyvtár bejegyzése- it tartalmazza. Még három ilyen kötet van készülőben. További munkatársaink: Szilágyi Márton, Tarjányi Eszter, S. Varga Pál (*Kisebb költemények*), Török Zsuzsa (*Kisebb elbeszélő költemények*), Gönczy Monika (*Az elveszett alkotmány*), Dezső Kinga (*Toldi, Toldi estéje*), Dávidházi Péter (*Hun trilógia*), Paraizs Júlia (*Shakes- peare-fordítások*, 3 kötet), Bolonyai Gábor (*Arisztophanész-fordítások*, 3 kötet), Ru- das Márta és Csörsz Rumen István (*Dalgyűjtemény*), és egy kötetben fog megjelen- ni a *Toldi szerelme*. Zajlanak a feltárások az akadémiai iratok terén is. A munka- társak névsorából látszik, hogy az új sorozat országos összefogással készül.”

A *Lapszéli jegyzetek*ről Egyed Emese összefoglaló könyvismertetőjét is el lehet olvasni a *Helikon*ban, amelyben szerzője különösen érdekes információt emel ki

a kötet szerkesztőjétől Arany jegyzetelési szokásaira vonatkozva. Hász-Fehér arra mutat rá, hogy Arany milyen módszerekkel dolgozott szerkesztői, illetve tudományos tevékenysége során: sokszor csak a szakszövegek bevezetőjét, összegzését olvasta el, az akkoriban felvágatlan folyóiratoldalak közül sokat nem bontott fel, cikkeket áttekintett, bele-beleolvasott szövegekbe akár úgy is, hogy csak a sarkukat emelte fel, és természetesen ezekhez is jegyzetelt. Attól izgalmas ez az információ, mert egyrészt kiegészíti a tizenkilencedik századi irodalmár szakma-professionalizációs folyamatáról eddig összegyűjtött tudásunkat, másrészt megmutatja a „mindenkori bölcsészt” is (vagyis egynémelyikünk magára ismerhet), a maga póré írás- és olvasásszociológiai valóságában.

A *Helikon*ban erre az alkalomra született versek közül talán a Varga László Edgáré az, ami szembeötlő, egyszerű *Arany Jánoshoz* címmel, de annál inkább szentenciózus mondanivalóval, például: „s hogy elbukott '48? – hisz több is veszett... / inkább rebegj hálát jobbodon az úrnak / hisz mi azt is megtanultuk hogy a dolgok / győztes forradalmak után sem javulnak”. Verset közöl még Király László, Boda Edit, Varga Melinda, Dimény-Haszmann Árpád, Horváth Benji, Egyed Emese, Bogdán László, Fekete Vince, tanulmányt Fried István Aranynak Goethével, illetve Béranger-val való fordítói viszonyáról.

Az *AranyLátó 200*-lapszám szépirodalmi szövegei tekintetében messze túlszárnyalja mindhárom másik folyóiratot, itt válik érthetővé igazán az újragondolt játékosság, érzékeny párbeszéd. A „verses” Aranyt itt formálja prózai alakká a legélvezetesebben Láng Zsolt, aki a halála után feltámadó Aranyt teszi meg *Kölesér* című novellájának főszereplőjévé. Kezdve attól, hogy a szépen építkező, tudatosan a költő kisebb verseinek képi-logikai megformáltságát követi mindvégig szövegében (például *A lejtőn*), egészen addig, hogy a történelem során átforgalmódott nagyszalontai valóság összesűrítése jelenik meg szemünk és az oda látogató Arany szeme előtt. A novella térképzei mindvégig egy lefele tartó irányt mutatnak meg, elérve a városka teleszemetelt patakáig, amely mellett a porba négysoros író költő szövegét egy száguldó autó szele végül szétzilálja. Demény Péter lexikon-szócikk-esszéjében olyan címszavakat magyaráz Arany kapcsán, mint *Arisztophanész*, *Ballada*, *Barátság*, *Magyarság*, *Nép*, *Shakespeare*, *Szabadságharc*, *Szemérem*, *Tanulékonyság*, *Tehetség*, *Toldi* – ezekben talán az volt megakasztó számomra könnyed, élvezhető, pontos voltuk ellenére, hogy minduntalan Petőfihez viszonyítva ír a költőről (itt visszatérnék Balogh Gergő *Alföld*-beli tanulmányára, aki Aranynak a folyamatos Petőfihez való mérését szintén tárgyalja, főként huszadik századi kontextusban, néhány szó erejéig). A verses pertóárból azonban kétségtelenül Kovács András Ferenc kortárs irodalompolitikai és közművelődési reflexiókkal alaposan ellátott *A nyelvi bárdolatlanok* című szövegét ajánlanám, a fiatal írók közül a balladai homály érzékenységét továbbörökítő André Ferencet, satíra szempontjából pedig Vörös István *Csaba bácsiját*.

A *Székelyföld* márciusi számából már említettem Papp Attila Zsolt némiképp fantasy-jellegű szituációt megteremtő versét, erre válaszként szerepel mellette Lövetei László *Arany János, a fővámpírom* szövege. Kemény István 50+1 kisesszéjéből ebben a lapszámban négyet olvashatunk, mindenik tizenkilencedik századi szövegekről árul el valamit szerzője szemüvegén keresztül, számomra kétértelműen az esszé és a naplójegyzet műfaji határmezsgyéjén egyensúlyozva. A zene és irodalom viszonya iránt érdeklődők bizonyára szívesen olvassák Balázs Imre József *Arany János gitárja* című esszéjét, melyből Aranynak a zenéhez, versszövegek megzenésítéséhez fűződő kapcsolatáról tudhatunk meg többet, illetve az Arany-balladák megzenésítéséről is találunk benne érdekességeket. Arany zenei oldaláról remélhetőleg többet és átfogóbbat tudhatunk majd meg a kritikai kiadás egyik erre szánt kötetéből, ahogy azt a *Helikon* is említette.

Az erdélyi folyóiratok felé történő részrehajlás nem a véletlen műve. A SZIF-Online irodalmi portálon Zelei Dávid más folyóiratokról kiváló lapszemlét közölt (pl. a *Tiszatáj* vagy az *ÉS Feuilleton* szerepeltetésével) ez év május 3-án. Az ő szempontjait a magaméihoz illesztve azzal zárnék, hogy a tudományos kutatások friss eredményei mellett a kortárs lírában és prózában ugyanúgy érdemes figyelembe venni a szerzői habitust, alkatot, amikor Arany-reflexiók megalkotásáról van szó. Arany introvertált személyisége figyelmeztet erre. A nyelvét azonban nem lehet kikezdeni.

EMLÉKEK ÉS REFLEXIÓK EP „MESTERRŐL” (I.) Változatok az „aha-élményre” (Részletek)

„olyan sokat nincs mit megbeszélni, de emberek mellé kerülünk, akikkel éveket töltöttünk együtt futballpályán, és most egyszerre, így gondoljuk, megismerjük és ő is minket”.¹

■ Esterházy Péterrel „éveket töltöttünk együtt futballpályán”. Először 1976–1984 között (tizenegy hónapos megszakítással) a GALAMBOM FC, majd 1985–1986-ban az *Élet és Irodalom* kispályás csapatában; 1982 tavasza és 1989/90 között, ha rendszeresen nem is, de szintén gyakran futballoztunk együtt egy írókból, történészekből, irodalomtörténészekből, publicistákból, tévéesekből s képzőművészekből összeverődött „vegyes csapatban” is. Egyike vagyok tehát ama több száz kortárs(á)nak, akik elsősorban labdarúgóként, szó szerint „testközelből” kerültek vele közvetlen kapcsolatba. Utoljára 2016. június 9-én (csütörtökön) a Vörösmarty téren találkoztunk – pár perccel négy óra, azaz utolsó közszereplése előtt. (A napokban tudtam meg egy közeli barátjától, hogy előtte három napig kómában volt: „odatúlról” hozták vissza átmenetileg az orvosok.) Sajnos „olyan sokat nem volt mit megbeszélni”: 2015. októberi bejelentése óta én is tudtam, halálos beteg, csupán hónapjai vannak hátra. Ezért is halogattam a találkozót; nagyon nehéz ilyenkor bármit is mondani. Ám azon a csütörtöki napon én is végigálltam a hosszan kígyózó sort a Vörösmarty téren, hogy még egyszer odaléphessek hozzá.

„Jó napot kívánok!” – kezdte a Mester. Fáradt, elgyötört hangjából némi akasztófahumorral elegyes cinizmust véltem kihallani: „Miért csak *most* jössz? És miért jöttél *egyáltalán*?” Nem biztos, hogy valóban *így* volt, lehet, hogy csak a bennem örvénylő zavaros érzések (szánalom, szeretet, önsajnálát, lelkiismeret-furdalás, szomorúság) miatt gondoltam ezt. Egy olyan kortárs feszélyezettsége, megilletődöttsége munkált bennem, aki, vele ellentétben, kapott még némi haladékot (ha igaz) a Fennvalótól evilági dolgai (el)rendezésére. Pár pillanatig tartott az egész, kezelt ráztunk, s én eközben csupán annyit tudtam kinyögni, bár erre nem volt „felhatalmazásom”, hogy az egykori „játékosársak” nevében érkeztem. Azt nem mondtam, hogy „búcsúzni”, de mindketten tudtuk, legközelebb már csak egy „égi futballpályán” (ha létezik ilyen) üdvözölhetjük egymást.

Az alábbiakban közös „játékosmúltunk”² néhány epizódját szeretném feleleveníteni (és értelmezni) – több részletben.

A tanulmány második részét novemberi lapszámunkban közöljük.